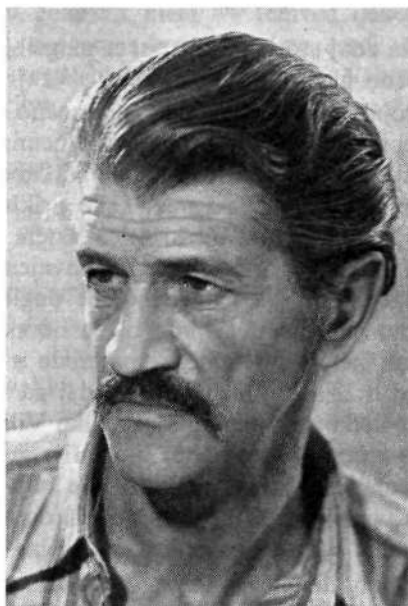

ZKJ, eksplicitno postavljeno na dnevni red razbijanje institucionalizma v kulturi (odmiranje fondov, opuščanje kreditiranja prek proračunov, ustanavljanje »*interesnih kulturnih skupnosti*«, iskanje spontanejših odnosov med delom in ustvarjanjem itd.).

Koliko bo nadaljnji razvoj samoupravljanja odprl nove možnosti človeškemu hotenju po vse večji in popolnejši samouresničitvi, je med drugim odvisno od tega, koliko se bomo lahko vsi skupaj in vsak posebej za to sposobni *angažirati*. Seveda pa je to odvisno tudi od tega, koliko se bodo druge objektivne okoliščine obrnile v naš prid . . .

Naj na koncu dodam, da nima tako razumevanje *angažiranosti* seveda kaj prida skupnega z umetno razdelitvijo umetnosti in književnosti, o kateri sem govoril na začetku.

Prev. Jaša Zlobec

Vitomil
Zupan

Bitka brez imena

(Odlomek iz knjige »Menuet za kitaro . . .«)*

»In videl sem konja blede barve,
in ime tistega, ki je na njem
sedel, je bilo Smrt; cel pekel
je šel za jezdecem.«

Položaj, na katerem ležimo, je
dvorezen.

Predvsem smo — kot zaseda — preblizu poti, po kateri lahko pride sovražnik; med nami in njim tudi ni prave prepreke.

Imamo en sam mitraljez; križni ogenj bo treba kombinirati z brzostrelkami; italijanska je v mokroti in mrazu nezanesljiva.

Načelo, da sovražnika čakamo mi, ne on nas, nam daje začetno prednost. Mi bomo vsekakor izvedeli zanj prej, kakor on za nas.

Gozd v ozadju nam lahko nudi varnejši umik, lahko pa se nam skozenj priplazi sovražnik v hrbet.

* Knjiga je tik pred izidom pri Cankarjevi založbi.

Levo krilo je odprto, a tam je toliko čistine, da napadalec precej tvega, če hoče napasti od tam. Gre za število napadalcev, katerega ne moremo predvideti.

Na desnem krilu je četa, s katero vzdržujemo zvezo.

Ljudje imajo čas, da si poiščejo čimboljše kritje in predvidijo možnosti, pripravijo orožje in streljajo pravi čas. Ustrelil bom prvi, to je navodilo, katerega se je treba držati.

Spremeniti kraja zasede zdaj ne moremo, v to se je treba vdati. In nemara tudi ne bi veliko pridobili. Spodaj je goščava, neprimerna za zasedo, zadaj — do gozda nekaj čistine.

Nalog je: držati položaj. Koliko časa — tega ni mogoče predvideti. Vsekakor je treba razumno trošiti municijo in ročne bombe.

Sključen grem od človeka do človeka, od skupine do skupine, na kratko se pogovorim z njimi. Dobro si zapomnim njih oči.

Hrumenje motorjev — blind? — je slišati bliže in bliže, potem utihne, ko bi odrezal.

Občutek imam, da sem za zdaj storil vse, kar sem mogel.

Anton me nekam začudeno gleda. Ve, da nimam skoraj nič izkušnje.

Čutim, da nisem pravi vojak. Vsaka malenkost se močno vtisne vame. Malodušje me prešine, ko opazim v nekih očeh nekaj nemirnega, kakor premikajoč se droben ogorek na dnu kalnosti. Obup nad sabo me zgrabi, ko vidim v očeh malega neomajno zaupanje vame; kako prikimuje, ko govorim z njim, same oči so ga, velike oči na blede zelenkastem tankem listu obraza. Up mi vzbudijo tisti na levem krilu, nekako navajeni na vse to, šepetaje se pogovarjajo o bogve čem, čisto navadno me pogledajo, češ to že vse vemo. Leon me prijetno iznenadi s pripombo, da bo skrbel za naše (eventualne) ranjence; da ima nekaj sanitetnega materiala s seboj. Zelo všeč mi je Petkošek, ki se rad drži nekje blizu mene, zdaj ga vidim spodaj na poti na straži, tu in tam pogleda proti meni. Glasbeniku Viliju pomagam najti boljše kritje; pravi, da ga čevlji tako žulijo, da mu je že vse vseeno; in vendar najde v sebi možnost za šaljivo pripombo: »Če bo treba cvrnat, denem noge na rame in tečem po rokah, pri bogu in hudiču da res!«

»Boš spraval Švabe v smeh,« pripomni tisti zraven njega.

»Ne kliči jih,« pravi tretji.

Drugi pa: »Zdaj ravno pijejo kranjski šlibovic iz čutare; potem gredo na sprehod.«

Tihota je sumljiva.

Moram še k svojemu biljeterju; ta je zabil glavo za drevo, pete pa mu mole navzgor. Če užge, jo bo staknil najmanj v meča. Mater mu, Mihajlovu, lepo mesto za zasedo nam je zbral. Tudi drevje bi bilo lahko debelejše. Ne veš tudi, ali so ti holmi gnilega lesa pod snegom sploh kakšno kritje ali je to samo pena?

Spet in spet pregledujem naš položaj, včasih vržem pogled tja dol, kjer je Petkošek še z enim borcem (zelo mlad, dekliško čeden obraz s komaj vidnimi prvimi kocinami, mehkim puhom), in gor k izvidnici na robu gozda, kjer je eden Cankarjev z Dolenjcem.

Čisto na desni je Anton s tistim, ki ima menliherco, tam je še starejši možak s polhovko in glasbenik Vili; potem je Mirkovo strojnično gnezdo, z njim je pomočnik, zraven leži naš ta mali.

Knap z brzostrelko, ob njem suh dečko z zelo krivimi nogami.
Leon.

Jaz.

Majhen presledek, mesto obeh, ki sta doli na poti.

Biljeter, kmetski fant, Hrvat, Štefan.

Skrajno levo krilo: drugi Cankar, Gubec z brzostrelko, fant v predolgem plašču (italijanski oficirski, nemara artilerijski), in drugi Dolenjec.

Na odprtem levem krilu smo najbolje zasedli položaj, potem se črta preliva do najslabotnejše točke, se pravi desnega krila, ki ga varuje druga četa. Vse orožje se lahko obrne dol na pot, na levo ali na desno. Brzostrelke na levi lahko s puškomitraljezom tvorijo križni ogenj, zaporo. Ves čas je treba paziti na levo čistino in na hrbet. Umik je najboljši — ne naravnost v gozd za pleči — temveč nekoliko na desno nazaj po nekaki dolinici, poraščeni z grmovjem, po sredi teče zaraščena steza, a videti je stopinje v snegu, in to stopinje naših. Nabrekline ob ilovnati poti je bombam dosegljiva.

Tisti s krivimi nogami reče: »Duš, kako sem lačen«. To je dobro znamenje; sam sem na lakoto čisto pozabil.

Knap reče: »Seveda, ko ne kadiš!«

»Ko sem bil pa na pljučih bolan.«

V tem trenutku vidim, kako mi Petkošek maha z roko in kaže dol nekam; pomahnem mu, češ videl sem. Sključena pohitita oba k nam v hrib. Vrzeta se na mojo levo.

Petkošek zadihani pove: »Gredo... spodaj so avtomobili... ni jih veliko... v črnih uniformah so...«

Vsi gledajo k nam, razumejo, za kaj gre, potem gledajo dol.

Fant, ki je bil z njim (tisti s puhom na bradi), pristavi: »Po poti prihajajo...« Fantje se pritisnejo k tlom, nobeden se ne gane.

ONI gredo... ONI prihajajo... ONI bodo vsak čas tukaj... ONI! Fizično JIH občutim.

Spočiti so se pripeljali pod hrib, zdaj gredo po blatni poti in tiho nekje v sebi kolnejo vse po spisku, na zunaj so pa tiho in gledajo na vse strani ko lovci. Suknjiči se oprijemajo ramen, čelade oklepajo glave, hlače se drsajo ob riti in noge, čevlji gazijo blato. Srali in scali so dol pri avtomobilih. Dobro orožje drže v rokah, orožje, ki ne odpove v snegu in mrazu, v blatu in mokroti, municije imajo dovolj. Spodaj v dolini so se najedli vojaškega kruha z margarino in marmelado, napili so se kave. Zdaj morajo iti prek kote iks na koto ipsilon; komanda ima karte in vodiče, komanda že ve, kako in kaj. Hosta je videti prazna; sledov je pa na vse strani polno; koliko je tistih ušivcev, od katerih smo tudi mi dobili uši. Saj se ne smeš usesti v hišo. Od kod le vozijo (ponoči, tiho, skrivaj) naše ranjence? In mrtve? Še teh banditov nam je bilo treba! Užgejo iz hoste in pobegnejo. Bajе gremo po tej akciji na morje. Tam bodo gotovo tudi kakšne babe. Še čez

te hribe, čez te preklete hribe, skozi te preklete gozdove nam je treba priti. Osem do deset ur hoje, sem slišal. Krucifiks, če mi pride kateri teh capinov v roke! Krogle res ni vreden! Kakšne zabite obraze so imeli tisti, ki smo jih streljali dol v vasi. Slovanska drhal. Panslovani. Le od kod imajo hudiči toliko orožja? Kaj žro, ko smo jim ves čas za petami? Bajе plezajo na drevesa, tudi na to je treba paziti. Ko bi naši domači vedeli, kod moramo zaradi teh falotov laziti! Od atlantskega zidu do Kavkaza držimo Evropo v pesti, od Narvika do afriških puščav . . . pa se tu neki komunistični dilentanti upajo streljati na nemško armado. Saj nam doma ne bodo verjeli. Pa še paziti je treba; kaj pa norec ve, kaj dela. Bebci umirajo brez bolečin. Jaz sem pa še pred nekaj meseci žulil latinščino, mensa, mensae, mensam . . . Glavno je, da naši čimprej izdelajo tisto tajno orožje; da v enem dnevu zbrišo s površja zemlje Moskvo, London in Washington. Ne pa da lovimo te razcapance po Balkanu. Smo se nasrali, ko smo Rusom lifrali Lenina, če je res, kar je sinoči pripovedoval špis, ko je bil poln šlibovice. Himmelkreuzdonnerwetter, kakšen drek gazimo! Če ga ujamem, prasca rdečega, se bo najprej nažrl ilovice!

Tam, kjer se pot prevesi, se je nekaj premaknilo, temne postave se prikažejo, obstanejo, ozirajo se naokoli. Potem se prestopijo naprej. Trije, zadaj še dva, in še eden, šest jih je. Prednja straža ali bočna patrolja? Mirko se izza brede postrani ozre k meni, odkimam. Če gredo mimo, naj kar gredo; da vidimo, kaj je zadaj. Sami pa bodo hodili po tej poti visoko v hribih. In že se prikažejo naslednji. Tiho stopajo. Razločno vidim njih oprave in orožje. Prvi je v dokolenski bundi z ovratnikom, drugi so v plaščih, ki se svetlikajo. Merim v prvega druge skupine, roke se mi nekoliko tresejo, trema. Če ustrelim prezgodaj, smo nadrsali, če prepozno, tudi, ne vem pa, kdaj je prav. Petkošek je rekel, da jih ni veliko. Nemara naši zadržujejo celo dih; ustrašim se, da bi Nemci ne slišali naše tišine. Dobro pomerim, za zdaj v prsi, ustrelim. Hkrati zaropota mitraljez, zapojejo brzo-strelke, zapokajo puške; vse mi doni v ušesih. ONI spodaj zaplešejo čuden ples; tistega, v katerega sem meril, sem brez dvoma zadel, zgrabil se je za prsi in padel na obraz. Padajo tudi drugi, skačejo, mečejo se za obronek, in hkrati že nažigajo nazaj, poka, prsketa, fijuka okrog ušes. Vili, moj glasbenik, je prvi vrgel bombo, in še kako, z desnico v lepem loku, bravo Vili. Vidim biljeterja, kako pritiska glavo k tlom, dviga puško nad glavo in pritisne v neznano, potem potegne puško spet k sebi. Spet in spet pomerim in ustrelim, ne morem pa več ugotoviti, ali sem zadel ali ne. Nemci so se neverjetno hitro preuredili, eni leže za zgornjim obronkom poti in brizgajo s šmajserji po nas, drugi so se vrgli pod pot in vlečejo ranjene (ali mrtve) k sebi s poti, hkrati pa streljajo. Tisti, ki leži z menliherco poleg Antona, čudno krikne, mirno pade na stran, ostane negiben. Antonu se je menda zaskočila karabinka, divje repetira, že strelja.

O sebi dalj časa ne vem nič. Trema me je nekako minila. Zmeraj pomerim tja, kjer vidim cilj. Vmes vidim levo in desno. Nemec je izza roba

poti zagnal štilerico, kako to leti, pade pred kmetskega fanta zraven biljeterja, ta jo pograbi, ko se bomba komaj dotakne tal — in vrže nazaj, dol nad pot, pri tem se mora nekoliko dvigniti, zgrabi se za bok in se zvrtniči na tla. Zdi se mi, da ga je vmes presekal še en rafal. A tudi doli je počilo, ko bi ustrelil s topom. Eksplozija štilerice je napravila presledek med Nemci. Zdaj žgejo z leve in desne. Mirko spušča kratko serijo, prestane, počaka, in spet pobrizga, štedi z municijo. Slišim nabijanje tudi dalj na desni; tudi druga četa je dobila črne na vrat. »Čuvaj, levo!« kriči Hrvat. Tri postave se mečejo med redkimi drevesi nad potjo navzgor. Cankar nabija tja s puško, potem da Gubec rafal z brzostrelko, čakal je na trenutek premeta, tisti trije se zvalijo dol na pot, mrtvi, živi, ranjeni? Eden že strelja nazaj, dva. Od tam sta hkrati ranjena Hrvat in Štefan, vsak v eno roko. Leon vidi krvavo Štefanovo dlan, plazi se tja in odpira torbico, od strela mu odleti kapica, a že leži ob Štefanu; povija mu roko. Na desni divja streljanje, vse kaže, da se je ona četa spopadla huje ko naša. Črni pod nami se premetavajo čez pot dol v ono stran, na nas nažigajo samo še z desne, kjer je nabreklina nad potjo večja. Pot pod nami je »čista«. To je torej prva faza. Kaj pa zdaj? Čisto mehanično, nemara v hrepenenju po večeru, pogledam na uro; kaj? ali je mogoče? Skoraj pol enajstih je. Kje sem dobil te tri vzporedne praske od nekakšnega trnja? Anton me gleda, kakor da bi rad govoril z menoj. Govori! Skušam prestreči njegovo misel, prebrati mu jo iz oči. Da bi se umaknili? Ne smemo, Anton. Saj veš, kaj se godi tam nekje za našim hrbtom. Seveda bodo spet prišli. Zdaj že malo več vemo, kako se tej reči streže. Vidim, zdaj bi bil čas za umik, potlej pa nič ne vemo, kako bo. A zdaj še niso ranjenci na varnem, zgoraj v zakamufliranih bolnišnicah. Saj misliš tudi ti tako? Kaj bi dal, da bi odslej poveljeval kdo drug. Kaj je treba storiti takoj? Leon skrbi za ranjene. Mirko, kako je z municijo? Za koliko časa je še? Prav. Potem se tako umaknemo, v to smer! Biljeter in Leon spravita kmetskega fanta, ki je hudo ranjen, v globel za debelo bukvijo; Hrvat vrže puško za njim. Gubec si skuša prižgati tanko zvito cigareto, vžigalice so mokre. Nemci so spodaj na desni postavili rogovilo, ki grdo zaropota po nas, švarcloze! Glave dol! Trava leti izpod snega. Biljeter jo dobi v nogo. Nemška strojnica brizga sem in tja, potem se osredotoči na našo bredo. Mirko kratko užge nazaj. Anton vrže bombo dol, počí kar dobro, a strojnica reglja naprej. Spet prihajajo, mečejo se v kritje, knap brizga z brzostrelko. Starejši možak, ki leži blizu Antona, enakomerno meri in strelja proti postavam, ki se premikajo v kritju švarcloze. Zgornja izvidnica (Cankar z brzostrelko in Dolenjec) je na mestu; z gibom pokaže Cankar, da ni nič posebnega. Pošljem gor fanta v prevelikem plašču, Cankarja z brzostrelko pa potegnem dol v desno krilo, ena brizgalka več na položaju. Rad bi poslal patroljo k drugi četi, a ne morem pogrešati ljudi, in si jih tudi ne upam izpostavljati, v desni gosto užiga. Nemara so hoteli Nemci tja gor, pa nam v bok; zmotili so se. Švarcloze tolče z dolgim, enakomernim ognjem. Teren je tak, da mi laže mečemo bombe dol, oni teže gor. Nемец se nekoliko dvigne izza kritja — zazdi se mi, da je dobil v prsi in vrat od Mirka ali od knapove brzostrelke. Kaj je to? Mirko obrača

svojega pomočnika, pogleda k meni, pokaže: dobil je naravnost v čelo. Mali se zrine k Mirku in padlemu.

Vse skupaj pravzaprav traja, traja. Tri mrtve imamo in tri ali štiri ranjene, enega hudo. Enajst je proč. Sivo, megleno vreme, vidljivost štirideset metrov. Temperatura nekaj nad ničlo. Veter vrši v vrhovih dreves, pri tleh je skoraj mirno.

Spodaj večji premiki, dobili so okrepitev. Streljanje v desni se oglašča više in više; ali se druga četa umika? Gibanje na naši levi spodaj, našli so dostop na naš levi bok. Gubec in oba Cankarja pazijo v ono smer. Že se sproži spopad, brlizga, nemški klici.

Poda nami pokajo ročne bombe, črno siva brozga brizga tik pod našimi položaji, zasipa nas tista svinjarija, zemlja, kamenje, veje, snežni brljuzg. Hrvat ponovno dobi. Anton meče bombo. Črni se pripravljajo v napad; že se mečejo gor v breg, zdi se mi, da po trije in trije; knap bije s kratkimi brizgi iz brzostrelke. Mirko enako, za pomočnika mu je mali; ta je pa res vztrajen. Nekaj Nemcev je v bregu pod nami, za skalami, ki jih prej niti videti ni bilo od zgoraj. Da mi je vreča ročnih bomb, kakršnih koli! Svoje male, črne, narezane še ne vzamem iz žepa; bo še slabše. Še večje premikanje spodaj. Val bo prišel, že nabijajo tisti z leve, ki so kljub Cankarjem in Gubcu našli kritje na pobočni čistini. Študenta Štefana ni več; zakrilil je in padel, kar poskočil je, kakor bi ga privzdignilo. Ranjeni biljeter skuša zlesti nazaj, tja, kjer Petkošek enakomerno strelja dol, ob njem je tisti mladi fant s puhom namesto brade. V fijukanju in našiganju ni mogoče dvigniti glave iz zaklona, komaj vidim, da mali skoraj kleči v ognju in podaja municijo Mirku. Kaj naj storim. Tja ne morem, če zavpijem, me ne bo slišal; že se sam poleže; ali je ranjen? Menda ne. Tedaj zagrmi na desni, zagrmi še enkrat, ko da bi kdo vrgel sveženj bomb. Kaj je bilo to? Nemški napad je za trenutek zavrt. Nekaj za nas ugodnega se dogaja. Vseeno kaj. Zelo se pozna, da je švarcloze nehala ropotati. Tisti prekleti enakomerni mrzli mrtvaški tok-tok-tok-tok. Samo kakšnih šest, sedem metrov pod sabo vidim Nemca, ki leži na obrazu, zraven njega, ob njegovi desni roki tiči v snegu njegov šmajser. Priložnost, me prešine. A teren je pregleden, ONI spodaj pa dobro vidijo. Izkušnjava je velika, a ne upam si. Če bi me moji krili. A kako je sploh z našo municijo? Premečem se do Mirka, pri katerem leži mali. Zadnja zaloga. Še tole postrelim, potem pa lahko vržem hudiča stran. »Pa vzameš puško enega . . .« Razumemo se. Nisem hotel reči: padlih. Kljub zmanjšanemu ognju le ves čas leti po nas. Splazim se proti Antonu, ki me pričakuje, zadnji del se vržem po tleh, da se zakotalim k njemu. Z roko, v kateri držim puško, sem udaril ob nekaj ostrega, prsti krvavijo, odrgnina, niti ne čutim je več. Antonov obraz je siv, njegov ovoj na glavi sivo črn, kapice nima. Nekje levo zgoraj, ne ravno blizu, zarezgeta strojnica, rafali, puškarjenje. Pogledam gor: tudi Dolenjec in tisti v prevelikem plašču, naša zgornja izvidnica, sta presenečena, gledata, kaj bi to bilo. Ne leti po njima. V hosti na desni premikanje, zapojejo brzostrelke. Mož s polhovko že strelja tja, z Antonom slediva njegovemu zgledu. Tudi spodaj zapoje

živeje, hkrati na levi spodaj in s čistine. Mirko oddaja po dva, po tri strele hkrati, pomeri in spet pritisne. Postave v naši desni izginejo. Gledam, kaj se dogaja na levi. Gubec jo je dobil, skoraj hkrati tudi knap. Tam je nemška trojka, dobro zakrita za škrbinasto skalo, nevarna; še nekaj skokov pa je pri nas. Vili strelja, ne da bi kaj posebno meril. Dolenjec vrže bombo ravno v trenutku, ko se trojka požene naprej. Ni mogel izračunati bolje. Kričanje nemških povelj. Švarcloze se spet oglasi.

Kdo koga vodi, jaz te ljudi ali oni mene? Živi, mrtvi in rajeni ležimo skupaj v črti položaja. Sproti se učimo vojskovanja, ves čas se čudimo, da se lahko toliko upiramo, nevale, ni boja. Nihče ne kaže negotovosti. Ozre se po okolici, vidi, da vsi streljajo, in strelja še on. Vidi, da nekdo meče bombo, spomni se, da ima tudi sam bombo za pasom. Nемеc ni neranljiv, ni nesmrten, ni iz železa. Verjetno imamo opravka sploh samo s kakšno pobočnico? Koliko nas je še celih, tega za hip nihče ne ve. Ne morem razumeti, kako da ne skušajo prodreti na našem levem boku in nam pasti v hrbet? Tudi njihova taktika ni tako sijajna, preračunana na vse možnosti, nezmotljiva, kje pa! Oziroma: poskušajo s tako majhnimi silami?

Usipa se po nas, da ne morem spregovoriti z Antonom. Leon se strese, ko da bi hotel začudeno pogledati nekam v višino, zvali se, obstane z obrazom v snežnem borovničju. Zraven biljeterja, ki se drži za prsi. Tja moram. Komaj se odmaknem, zagrmi za hrbtom; pogledam, ko še leti po meni, krepek sunek dobim v sredo hrbta (kasneje pomislim, da je bil to kamen), vidim, kako se drži Anton za obraz, mož s polhovko se je pritisnil k tlom, da je videti kar ploščat. Vilija je pa obrnilo, da — krvav v obraz — gleda z odprtimi očmi v nebo. Anton je živ, možak s polhovko meče bombo, Vili je obstal za zmeraj.

A, to je tista lahna blaznost, v kateri so ene reči čisto jasne, druge nevidne in neumljive. Ko ropot ušesa oglušči, a gluhost vendarle natanko sliši, kar mora. Ko se v očeh prižigajo luči in iskre, in vendar oči vedo, kaj je treba videti. Ko je telo težko in breztežno hkrati, ko pride trenutek velike bolečine, takoj za tem pa preplavi čute topost. V naglem zaporedju si sledijo sunki zelo različnih občutij: up in obup se menjata ko luč in tema, ko tresk in molk, oboje udarja nekam v drobovje in v glavo, močno, divje, a samo za hipe sredi nekega dolgega, brezčasnega dogajanja, sredi večnosti in zmede. V upu bi lahko koga objel, v obupu zajokal; a nič ne storim takega, vse se zagati nekje v notranjosti. Tistega starejšega moža s polhovko, ki ga pred bojem niti opazil nisem, videl sem samo njegovo kapo, bom objel, ko pridemo od tod; vsem bom povedal, kakšen dečko je to! Popolnoma sem pozabil, kakšen obraz je imel Anton? Pridem do biljeterja, roko ima prestreljeno, z njo se drži za prsi, kjer nastaja velika rdeča lisa. Kakor da me ne vidi; z grozo gleda lastno meso in kri. Ve pa, da sem ob njem in da mu skušam nekaj pomagati — čeprav tu brez ovojev ni kaj storiti. Sleči se, raztrgati srajco, obvezati, če bi šlo. Otrese se me, ko da posegam v njegovo zasebnost. »Imel sem samo dva saržerja,« pravi, »zdaj imam še en naboj . . .« in tiho dopolni — v tistem grmenju in pokanju nenavadno dobro slišim ali

pa uganem z ustnic — »zase«. Primem Leona za roko, če je topla; čeprav smo vsi premrli in zamrzli, čutim mehko Leonove roke kot toploto. Šop plavih las mu visi v sneg. Žila gleda iz vratne rane, zdaj samo še kaplja kri. Kakšna močna žila. Vidim sneg ves rdeč pred njim, rdeč in poln črnih pik.

To sploh ni bilo tako: vse to je bil trenutek, morda dva; že ležim in streljam. Švaba nabija izza skalne škrbine, samo municijo trošim. Nov šaržer . . . a to je vse? Štediti moram naboje. Obide me občutek velike krivice: koliko municije imajo črnuhi, da lahko venomer nabijajo po nas! Na desni postaja prasketanje še živahnejše, tam bodo prodrli, nemara; trije, štirje naši jih ne bodo dolgo zadrževali.

Mirko! Mali odriva njegovo truplo. Anton se premetuje proti meni, z njim mož s polhovko. V sredi leži krivonogi sam — še meri, še poka. Petkošek in fant s puhom se nekaj menita, gledata nazaj. Razumem, razumem, a zdaj ni mogoče, fanta. Pride pravi trenutek, brez skrbi.

Kaj pa vem, kateri je pravi? Ima me, da bi začel kričati, kar koli, saj me tako nihče ne bi slišal. Takoj pa začutim nekakšno olajšanje, ko mi gre skozi misel, da ta trenutek tako ne moremo storiti nič drugega, kakor to, kar delamo. Desno oko mi zapira, potegnem z levo roko čezenj — kepa blata; spet vidim na obe oči. Mali naposled le strelja z bredo, brez pomočnika. Mož s polhovko to vidi, vrže se k malemu. Anton se je srečno zavalil na moj prejšnji ležaj; tam je še kar dobro kritje. Ustrelji in pogleda proti meni. Seveda, takoj ko bo prva možnost, se umaknemo. Potipam v žep; mala črna je tam. Brlizgi nemških piščalk, povelja, kriki, povečana živost črnih pod nami.

Potem je prišlo tistih prekletih pet minut, deset minut, minuta, kaj vem. Vzmet in samodejnost, dogodki tečejo samovoljno, nič ne more biti drugačno; na nič ni mogoče več vplivati. Če bi nenadoma vse vode začele teči v breg, bi se ljudje sprva čudili, potem pa bi se navadili. Ni več naključje, ena sama nujnost je, brez vzroka in brez posledice. Ljudje niso več ljudje, narava ne narava; nobene misli ni več, nobenega čustva; samo spomin se vrti ko trak, sprejema, ne vedoč čemu.

Privlekli so vrsto mitraljezov, našigali so z vseh strani. Prodrli so na desnem in na levem boku hkrati; če so to še kakšni boki. Vse jih mrgoli. Rafali brzostrelk od vseh strani. Leva skupina se obupno bije in se umika v breg. Cankar pade. Mož s polhovko vleče mitraljez za seboj po snegu navzgor, mali je obležal tam. Mladenič s puhom pade, Petkošek se požene nazaj. Tudi zgoraj pri izvidnici poka, vidim, kako se umikata oba, fant v predolgem plašču se zavrti okrog osi in kakor izpodsekan zleti po bregu. Dolenjec kleči za drevesom, puška mu je padla iz rok. Nemci hite navzgor, naravnost proti meni; še utegnem udariti malo narezano in jo vreči pravi čas; ne gledam, kaj je storila, z Antonom skočiva prek ležečega debla. Mož s polhovko dobi v hrbet in se zvrne nazaj. V tisto plitko dolinico, koder gre gaz navzgor v gozdove. Petkošek krikne, ozrem se; obstane, drži se za križ, pade na stran. Skočiva z Antonom in ga poprimeva pod pazduhama, zvlečeva

ga za seboj. Za petami poka, okoli ušes fijuka. Zdaj je samo še zaupanje v noge, in pa — če srce ne bo skočilo pri grlu ven? Petkošek je težak. Noge mu ne delajo, je pa pri zavesti. »Pustita me, pustita me . . .« govori, »z mano ni nič . . .« Stoka in ječi, velike bolečine ima; midva pa ga vlečeva za seboj, ne moreva se ustaviti niti toliko, da bi ga kako posadila na puške in nesla nekoliko udobneje. Kako to, da Nemci še niso za nami? Sneg je malo izhoben, vdira se pod nogami. Pot napravi ovinek, ozrem se — Nemcev ni videti, čudno, žvižga pa okrog ušes, ko da so tik za nami in nas samo zaradi naglice in nervoze lova ne zadenejo. Skušava ga naložiti na puško, a preveč ga boli. »Tako ne gre,« pravi. Anton sname svojo deko s torbe, v hipu jo razvije, posadiva Petkoška nanjo in poprimeva za robove, vse skupaj ko da traja in traja. Petkošek nama položi roke okrog vratu. Puško ovijem okoli roba deke, a to je tudi zelo nerodno; denem puško na rame in poprimem rob koca z obema rokama. Bežimo. Nemcev ni videti, krogle pa ne nehajo frčati ob ušesih. Ali se mi to samo zdi? Ne, res žvižgajo. Z leve prihtijo trije ali štirje partizani po svoji gazi, neznanih obrazov, tudi oni bežijo, slišati je njih sopenje; poženejo se kar mimo nas in navzgor po poti, ki se širi in širi, vse bolj izhrojena je, vidim tudi fige, ki jih je pustila mula. Deka je prekleto nerodna za prenos ranjenca. Hoče mi odtrgati nohte. Petkošek pa glasno stoka od bolečin. Eno roko sname z (mojega) vratu, da se zgrabi za rano na želodcu. Dobil je kroglo v hrbet, izstopila je skozi želodec. Anton hodi z odprtimi usti, oči ima od navora izbuljene. Tu in tam je sneg krvav. Kaj pa je to? Italijanska rdeča. Poberem jo. Pogledam jo. »Nima jezička,« pravim. »Vrzi stran!« ukaže nenavadno strogo Anton. Vržem po pobočju — in spodaj poči ko sto hudičev. Anton me hladno pogleda, skuša zapreti suha usta. Za nami pridirjajo partizani. Še zmeraj poka tik za hrbtom. Anton jim zastavi pot in reče ukazovalno: »Počakajte! Pomagajte!« Predava Petkoška dvema prišedšima, ki ne rečeta besede. Petkošek me pogleda in reče: »Povej mojemu bratu, kako je bilo . . . če ga boš videl . . .« Misli, da ga bova zapustila. Hodiva tik za nosači. Kakšno breme je odšlo od naju: počutim se breztežnega, ko da se dvigam proti vrhu smrek. Čedalje več se nas zliva po tej poti, eni nas prehitevajo, drugi se nabirajo zadaj in vsi hodimo v isto smer, v katero — tega ne vemo. Ali sploh kdo ve? Nikogar ne poznam, z nikomer ne spregovorimo. Zdaj čutim bolečino v hrbtu, ko da bi imel zasajen kos železa tik zraven hrbtenice, ne morem se sklanjati, ne morem se zravnati, hodim v nekakšnem srednjem položaju. Za hrbtom neprestano poka, noče ostati v daljavi.

Pridemo do križpotja: naša gaz teče dalje, široka ko kolovoz, na desno se cepi širša gaz, široka ko cesta, vsa zgažena. Tam stojita dva bolničarja s trakovi rdečega križa; prevzameta Petkoška. »Bratu povej . . .« še reče, preden ga odnesejo. Začuda lepo rdeče-črno karirasto srajco ima. Morda bo pa preživel? Z Antonom se prepustiva toku, ki teče navzgor. Zdaj šele utegnem videti Antona. Tak je ko strašilo. Brez kape, z obvezano glavo, ena ovijača se mu je odvezala, krvava se vleče po snegu za njim. Od čigave krvi? Zavem se, da tudi on mene gleda in si misli: Kakšen fant je to bil, zdaj je pa pravo strašilo. Pred veliko stoletji sva hodila nekje iz nekega mesta, šla

sva na vojsko. V noči sva čepela v živi meji in se pogovarjala o tem, kako dolgo bo še trajala vojna.

Streljanje za hrbtom se je le začelo oddaljevati. Pozor! Izkušnja nas uči, da tedaj rado počí spredaj ali pa z boka. Imam pa še dva naboja in nobene bombe. Nikjer nobenega znanega obraza. Vsi pa hitimo k skupnemu cilju. Ura je pol štirih popoldne.

Rok
Arih

Karantanec

(Odlomek)

Poročilo o raziskovanju. Karantancu je Karel zdaj na sledi že več kot desetletje. In zdi se mu včasih vse to paberkovanje po življenju tujega človeka kakor neskončno dolga, utrujajoča tlaka, drugič pa spet, kakor da se je tovrstnega svojega dela lotil šele nedavno. In še to za začetek: misli, da se je zbralo tudi globlje v njegovi, Karlovi zavesti pač toliko vsega, kar je v zvezi z dolgoletnim raziskovanjem življenja in

dela enega izmed imenitnejših karantanskih pisateljev (iz začetka XX. stoletja), da bo prav in pošteno, če bo napisal o svojem delu še poročilo in z njim pojasnil, kako se je vse to začelo, zakaj vse to počne še danes in že toliko let prej; posebej še zato, ker so mu mlajši izobraženci pred leti očitali »ukvarjanje« s Karantancem. Da, UKVARJANJE so poimenovali to njegovo delo in še prav so imeli, če zadevo premislimo z njihove strani. Tudi to navsezadnje opravičuje ali pa navaja na takole poročilo.

Pisateljeva življenjska zgodba kakor tudi iskanje njegovih neznanih stopinj, posmrtno zasledovanje in razkrivanje vsega, kar mu je bilo usojeno, dalje še raziskovanje nastanka njegovih del, pisateljevega sloga in pa zbiranje drugih podatkov, ki so s tem v zvezi, o okoliščinah, ki so lahko vplivale nanj, na njegovo vedenje ali pa vse tisto, kar je poizvedel o njegovih najobčutljivejših in skrivnih vzgibih in pa ravnanjih — vse to se zdi Karlu, čeprav literarnemu zgodovinarju, kar dobra snov za roman. Ne misli pa zdajle najprej napisati dolge razvejane povesti, temveč se bo skušal zadovoljiti s temle poročilom, čeprav, verjemite, v tej snovi ne manjka tudi zanimivih zunanjih zapletov, notranje napetosti v življenjski zgodbi in drugih